

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ПАТРІОТ» У ПУБЛІЦИСТИЧНИХ СТАТТЯХ ПАНАСА МИРНОГО ТА ПАВЛА ГРАБОВСЬКОГО

У статті представлено потрактування понять «лексико-семантичне поле» в сучасному мовознавстві та феномена «патріотизм» у лексикографічних джерелах помежів'я XIX – XX ст. На матеріалі письменницької публіцистики Панаса Мирного та Павла Грабовського досліджено лексико-семантичне поле «патріот», визначено й схарактеризовано два ряди, що утворили в середині нього два мікрополя: «патріот як такий» та «антипатріот», визначено семема, що є складниками поняття «патріот», та семи, якими письменники збагатили досліджуване поле.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, патріот, художня публіцистика, публіцистична стаття, мікрополе, семема, сема, синонім, антонім.

Постановка проблеми в контексті сучасної філологічної науки та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Одним із морально-етичних компонентів колективної свідомості нації є шанування материнської мови, любов до Батьківщини, боротьба за національну свободу держави, її культуру, тобто почуття патріотизму, яке зазвичай посилюється в кризові й перехідні етапи розвитку суспільства, у періоди соціально-політичних змін. Одним із таких періодів для України був кінець XIX – початок XX ст.

Наявність у громадян феномена патріотизму, що органічно пов'язаний із безкорисливою любов'ю до рідної землі, малої та великої Батьківщини, відданістю й служінням інтересам держави, вірністю своєму народу, його історичним традиціям та культурі, є основою економічного, соціокультурного, матеріального й духовного розквіту будь-якої держави.

Поняття «патріот» («патріотизм») за своєю природою є містким і характеризується двома атрибутивними вимірами – філологічним і філософським. До ідеї патріотизму, любові до народу й держави та існуючих традицій зверталися у своїх працях стародавні філософи (Конфуцій, Платон, Аристотель та ін.), мислителі епохи Відродження (Н. Макиавеллі та ін.), Нового часу (К. Гельвецій, Д. Локк, І. Кант та ін.). Ідея патріотичного виховання громадян будь-якої держави була і є однією з фундаментальних проблем в історії філософії та педагогіки.

Філологічний вимір дефініції «патріот» необхідно описувати за етимологічним та лексикографічним напрямками. Лексема «патріот» хоч і зазнала певних історичних змін, однак зберегла своє основне значення. Так, етимологічний словник фіксує, що «патріот / патріотизм» походить від грец. «земляк, співвітчизник», утвореного від «батьківський, успадкований від батьків» [5, с. 317].

Укладач «Словарика. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів» В. Доманіцький уже в 1906 р. патріотами називав тих, «хто дуже любить вітчизну – свій край, своїх людей. Патріотами на глум – темних, несвідомих або не совісних, хоча й свідомих, людей, що допомагають у всьому урядови (правительству), немов би то боронячи вітчизну од загибелі» [4, с. 88–89].

Отже, значну увагу поняттям «патріот» та «патріотизм» приділено у філологічній, філософській літературі та, на нашу думку, окремо досліджувати ці два феномени не доцільно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Головним джерелом висвітлення проблеми патріотизму була й залишається література, зокрема художня публіцистика, що покликана формувати громадську думку. На кожному етапі свого розвитку вона відігравала передовсім просвітницьку роль і була одним із перших засобів офіційної інформації, а в переломні часи національного розвою, політичних воєн і революцій – засобом консолідації нації. І. Франко назвав публіцистику кузницею, «в котрій виковуються добрі великі і тривкі громадські діла» [16, с. 394].

В Україні публіцистика посідала особливе місце в духовному житті нації. В. Здоровега пояснює це щонайменше двома причинами: історичною долею й своєрідною ментальністю

народу, який був позбавлений «протягом століть власної державності». За таких умов українська нація «своє духовне утвердження і свій самозахист шукала у народній творчості та публічному слові...» [10, с. 225].

Залежно від домінування інформативності чи емоційності й оцінності в структурі публіцистичного стилю вчені (Г. Колесник, В. Костомаров, Л. Мацько та ін.) розрізняють кілька підстилів, що мають власні жанрові форми та мовні особливості. Одним із таких підстилів є художньо-публіцистичний, який розглядають на перетині власне публіцистики та літератури. Зберігаючи змістовно-структурні та функціональні ознаки публіцистики, письменники наділяють свої публіцистичні твори окремими властивостями художньої літератури, і саме це дає підстави називати їхню публіцистику «художньою».

Публіцистика письменника є складником його творчості загалом, оскільки вони нерідко суголосні за проблемно-тематичним змістом, за характером майстерності, їх також ріднить цілеспрямованість авторського пафосу. На відміну від звичайної журналістської, у художній публіцистиці інакше відбувається процес типізації, у ній життєвий факт перетворюється на художній [9, с. 24; 26].

Отже, художня публіцистика – це тексти, у яких автори за допомогою широкого спектра аналітичних, мовностилістичних, образних засобів висвітлюють актуальні питання, найголовніші події, факти реальної дійсності певного періоду національно-політичного та суспільно-культурного життя, звернені до представників етносу з метою виховного й просвітницького впливу на громадську думку й формування національно зорієнтованої особистості.

Незважаючи на те, що серед науковців й досі точаться суперечки щодо визначення жанрів художньої публіцистики, загальноновизнаними серед них на сьогодні є нарис, фейлетон (Ю. Ковалів, С. Корнілов, В. Теремок, Л. Тимофєєва та ін.), памфлет, есе (А. Бобков, О. Галич, В. Здоровега, В. Шкляр, І. Михайлин та ін.).

Н. Заверталюк, порівнюючи письменницьку публіцистику України та Росії, дійшла висновку, що українська художня публіцистика починається зі статті [9, с. 8]. До письменницької публіцистики статтю зараховує й В. Галич, називаючи її невеликим за обсягом твором, «який призначений здебільшого для друку в періодичних виданнях, хоча для письменницької публіцистики характерно об'єднати опубліковані раніше статті (часом з іншими творами публіцистичних жанрів) в окремі збірники» [2, с. 361].

Уже в ХІХ ст. І. Франко публіцистичну статтю потрактував як «популярну за викладом, пристрасно-емоційну статтю, в якій порушуються важливі громадсько-політичні або також актуальні й практично значущі наукові питання» [13, с. 201].

Отже, спираючись на роботи вчених-літературознавців, ми зараховуємо до жанрів письменницької публіцистики й публіцистичну статтю, що розрахована не на певну наукову когорту людей, а на широкий загал – народ, та яка написана письменником для висвітлення соціально-політичної ситуації в Україні, бездіяльності влади, національного патріотизму та ін.

Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямів дослідження. Дослідження феномена патріотизму та лексеми «патріот», їхньої репрезентації в письменницькій публіцистиці, на нашу думку, доцільно здійснювати крізь призму лексико-семантичного поля (ЛСП) як складника мовної картини світу, що в українській лінгвістиці й досі залишається актуальним.

ЛСП є сукупністю лексичних одиниць, «що віддзеркалюють поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ», що «розгалужується на мікрополя (це відбувається за допомогою семантико-логічного критерію, в основі якого лежить запропонований Ш. Баллі принцип ідентифікації, – прим. О. А.), які є меншими за обсягом сукупностями лексичних одиниць, об'єднаних спільністю змісту, що виділяються в межах ЛСП» [1, с. 6–7].

У сучасному мовознавстві ЛСП потрактовують як «складну функціональну системно-структурну одиницю лексико-семантичного рівня» [8, с. 25], «сукупність мовних одиниць, переважно лексичних, об'єднаних спільністю змісту, одним поняттям, функціональною

подібністю позначуваних явищ» [6, с. 131], «парадигмальне об'єднання одиниць певної частини мови за спільністю інтегрального компонента значення» [14, с. 327] тощо. Отже, урахувавши вищевикладені дефініції поняття, ми визначаємо ЛСП як структуру, системне утворення лексичних одиниць, що є фрагментом мовної картини світу, складники якої об'єднані за ієрархічним принципом.

Головними властивостями ЛСП учені вважають такі: наявність семантичних відношень між його складниками та їхній системний характер, відносна автономність, взаємозв'язок полів у лексичній системі, безперервність позначення в смисловому просторі (І. Кобозева); відкритість структури поля, рухливість його складу, дифузію меж (І. Багмут); внутрішня структура поля як набір кореляцій, які пов'язують семантичні одиниці; одне семантичне поле може належати до структури іншого поля більш високого рівня (І. Чумак). Традиційно складниками ЛСП вважають набір категорійних сем, сукупність яких утворюють семеми, що й репрезентують гіперо-гіпонімічні зв'язки або родо-видові відношення в середині мікрополів.

Визначними постатями в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст., патріотами своєї країни та справи були такі відомі письменники-публіцисти, як Панас Мирний та Павло Грабовський. Панас Мирний – автор психологічної прози в добу розвинутого реалізму й один із найкращих заступників «етнографічно-реалістичної манери» [7, с. 236]. І. Франко оцінив його творчість як «сильний епічний талант» [15, с. 143], звернувши увагу на майстерність письменника в психологічному аналізі персонажів. В українській літературі творчість Панаса Мирного свого часу досліджували О. Білецький, В. Євдокименко, І. Клименко, М. Пивоваров, М. Сиваченко та ін.

Провідними мотивами публіцистичної творчості Панаса Мирного, який, окрім утвердження в суто художніх жанрах, активно писав і публіцистичні статті, були спонукання українського народу до зайняття пристойного місця в історії людства, розвиток української культури, дослідження минулого рідного краю, критикування «перебіжчиків», що працювали проти нього, шанування тих «сіячів», які намагалися хоча б літературною працею прислужитися Батьківщині.

Письменник активно виступав за вільне вживання української мови й стверджував, що добре, коли кожний народ має власну мову, у якій втілено його індивідуальний характер. Так, він пише публіцистичну статтю «Про мову», у якій зазначає, що народ, загубивши свою мову, загубить свою душу, свою індивідуальність і стане часткою іншого народу.

У публіцистичній творчості П. Грабовського, письменника-патріота своєї країни, провідною темою є любов до людини взагалі, до всіх поневолених народів і країв, серед яких рідний край посідає перше місце. Із великою любов'ю він пише про українського «мужика», тужить за Україною під час заслання, гостро відчуває першочергові потреби й інтереси власної нації, бачить необхідність боротьби своєї Батьківщини за рівність і братерство всіх народів. Доля письменника-публіциста була віддзеркаленням долі рідної землі.

Метою нашої **розвідки** є моделювання ЛСП «патріот», що складатиметься з двох мікрополів: «патріот як такий» та «антипатріот», на матеріалі публіцистичних статей Панаса Мирного та П. Грабовського.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складниками мікрополя «патріот як такий» є категорійні семи, упорядкована сукупність яких становить семеми як репрезентанти дефініції поняття «патріот», зафіксованого в словнику В. Доманіцького (1906 р.): «Патріот – той, хто любить вітчизну – свій край, своїх людей» [4, с. 88–89].

Так, семему «хто любить свою Вітчизну» на матеріалі публіцистичної спадщини Панаса Мирного та П. Грабовського ми вважаємо за доцільне розширити та подати в такому вигляді – «хто любить свою Вітчизну та боронить її від загибелі». Складниками цієї семеми є такі категорійні семи: 'битися з ворожою силою' («...*Наші діди билися з ворожею силою за правду та волю*» [11, с. 289]), 'служувати на користь рідній країні' («*Зачарований та сп'янілий, я брався за свою роботу, радіючи, що хоч малою-невеличкою цяточкою слугуватиме вона на користь рідній країні...*» [11, с. 290]), 'рідна країна' як вияв почуття

любові («Чимало довелося мені блукати по світах, <...> той не знаю вже, чи діждуся коли кінця-краю своїм митарствам нескінченним, чи побачу хоч ще раз свою країну рідну з її горем невсипущим та радощами» [3, с. 52]). У цьому контексті ми розглядаємо патріота як борця за правду та волю, чия боротьба слугує на користь Україні, та як людину, яка любить свою Батьківщину й хоче повернутися до неї.

Семи 'любов до свого краю' та 'прислужитися рідному краю' є репрезентантами семемі «хто любить свій край та працює на його користь». На підтвердження цього наводимо низку цитат: «Козача кров батьків <...> прудко бігала по жилах і примушувала битися молоде серце любовою до свого краю» [11, с. 287], «Моє невеличке серце ще змалечку пестила любов до тебе, мій обездолений краю, і вона оповила мою душу чарівними снами і підбурювала думки до роботи» [11, с. 289], «...Моя душа рвалася до діла, бажаючи хоч чим-небудь невеличким прислужитися тобі, мій рідний краю!» [11, с. 289], «Краю мій, рідний мій! Багато по тобі пройшло-потопалося літ і віків, багато розлилося сліз та горя, посіялося кісток та крові; та не знехаяло се твоєї тишної краси, твого безмірного достатку» [12, с. 321]. У цих контекстах патріот представлений як людина, яка виявляє любов і повагу до малої Батьківщини та бажає прислужитися рідному краю.

Виявлення почуття любові до українського народу, бажання працювати на його користь та боронити й відстоювати його інтереси характеризують патріота як такого, «хто любить свій народ». Так, складниками цієї семемі є категорійні семи: 'любов до знедоленого народу' («Козача кров батьків <...> прудко бігала по жилах і примушувала битися молоде серце любовою <...> до свого знедоленого народу...» [11, с. 287]), 'слугувати поневоленому народу' («Зачарований та сп'янілий, я брався за свою роботу, радіючи, що хоч малою-невеличкою цяточкою слугуватиме вона на користь <...> поневоленому народові!» [11, с. 290]), 'працювати коло народу українського' («Яко українці ви повинні працювати коло народу українського, – то перша умова поступу» [3, с. 47]) та 'серце, що б'ється любов'ю до люду' («...Серед ганку показався слабкий та сивенький, скарючений недолею дідусь, <...> тільки серце билось любов'ю до люду» [3, с. 95]).

На основі публіцистичних статей письменників ми вважаємо за необхідне виділити ще дві семемі – «хто виявляє життя народне» та «патріот своєї справи». Так, складниками першої семемі є категорійні семи 'культуру намножувати' («Ми після довгого сну розбуркалися і починаємо очима водити, доводити світові, що ми, як і другі, хочемо жити та того всесвітнього добра – культури – намножувати» [11, с. 279]), 'любов до рідної мови' («...Серед <...> обставин дитячих літ І[вана] Я[ковича] заклъовувалась у його перша любов до рідної мови, до творчого народного духу...» [11, с. 285]), 'хто високо підняв угору свою рідну мову' («...Ми, українці, маємо у себе <...> Тараса Григоровича Шевченка, що своїми славетними віршами <...> високо підняв угору свою рідну мову» [11, с. 273]), 'розвивати мову' («Багато такі митці-письменники допомагали кожному народові розвинути його мову...» [11, с. 272–273]), «...Письменство <...> ще більше допомогло розвинути свою мову...» [11, с. 272]), 'прикладати рук до рідного слова' («...Спершу бралися до того діла (прикладали своїх рук до рідного слова, – прим. О. А.) поодинокі народолюбці...» [11, с. 279]), 'живий звук любої мови' («...Які радощі несподівано теплять твої груди, коли <...> дійсно долетить відгук рідної пісні, вчується живий звук любої мови...» [3, с. 52]), 'українська пісня' («Втіхо моя, пісне українська! Мов дотик зачарованої істоти, ти зміцняєш мої сили, кріпиш почування, викликаєш жадобу життя...» [3, с. 52]). Отже, у цьому контексті ми розглядаємо патріота-народолюбця як людину, котра виявляє та поціновує життя народне, встає до боротьби за українське слово та пісню, незважаючи на перепони, готова працювати, намножуючи українську культуру тощо.

Категорійна сема 'дорожити своєю господарською незалежністю' («Хлібороб-українець дуже дорожить своєю господарською та особистою незалежністю; він хіба в крайньому разі піде в наймити, коли вже не останеться нічого іншого, і то – не з легким серцем піде» [3, с. 67]) репрезентує семемі «патріот своєї справи».

У середині мікрополя «патріот як такий» відмічаємо епітетну характеристику лексеми «патріот» (*палкий український*), що вказує на вияв внутрішньої ознаки громадянина, який палко любить свою країну та виявляє життя народне: «...Д. Концевич <...> полюбив усе українське і вкінці зробився навіть **палким українським патріотом**» [3, с. 54].

Антипатріот у словнику В. Доманіцького представлений як «людина, ворожа до свого рідного краю, не патріот» [4, с. 13]. Тому до складу другого мікрополя, «антипатріот», зараховуємо семему «людина, ворожа до свого рідного краю та народу», у межах якої визначаємо такі категорійні семи: ‘вороги нашого народу’ («...*Не треба забувати, що в основі – то (москвофіли, – прим. О. А.) **вороги нашого народу** (свідомі чи несвідомі), а значить – і наші*» [3, с. 50]), ‘нівечити красу нььки України’ («...*, Тричі проклята рука □ цілого хмарища самогубців робить тим часом, не стиняючись, своє безбожне діло, **нівечить красу нььки України**, паить садочки, загребує у свою пельку чудові край-образи, звалює вікові ліси і так – без краю, без угаву*» [3, с. 58]), ‘допомагати занепаду рідного краю’ («*Спустів, занепав рідний край. Онуки отих оборонців, одкинувшись од своїх та приставши до чужих, **допомагали його занепаду**...*» [11, с. 290], «*Тут саме мені згадався рідний куток; скрізь страшенно тяжко та сутужно; землі – хоч плач, теляти вигнати нема куди, – „хрещені душі аж тицять □, але що кому до того?»*» [3, с. 65]), ‘проклинати рідний край’ («...*Занехаяло рідного краю безталанних дітей: несуть вони босі й голі свою голодну волю на чужу чужину, **проклинаючи тебе**, як ту лиху мачуху, що, тицяючись до чужих, забула про рідних дітей*» [12, с. 321]).

У цьому контексті ми розглядаємо антипатріота як людину, що вороже ставиться до великої та малої Батьківщини, що зневажає рідний край, проклинаючи та зраджуючи його.

Людину бездіяльну, неготову прикласти рук до української справи, байдужу до рідної мови описує семема «хто не виявляє життя народного», складниками якої є категорійні семи ‘негувати своєю мовою’ («*І тепер ще є чимало своїх-таки мудраків, що, забувши, якого вони роду і плоду, **негують своєю мовою, пророкуючи їй короткий вік***» [11, с. 279]), ‘наше недбальство’ («...*Не бувши органом політичним, „Житє і слово □ все ж, по нашій думці, могло б уділяти більше місця питанням та справам рідного краю. Не редакція, звичайно, тому виною, а наше власне недбальство та лінощі, наша українська безінтересованість на готове, не маємо снаги та жвавості приложити рук до діла...*» [3, с. 57]).

Логіка нашого дослідження потребує опису синонімічно-антонімічних рядів лексеми *патріот* у змодельованому на основі художньо-публіцистичної спадщини Панаса Мирного та Павла Грабовського ЛСП. Так, синонімами лексеми *патріот* є *земляк* («...*Я закликаю і буду закликать **земляків** в тому напрямку до праці на ґрунті українському, коло народу українського, в мові українській*» [3, с. 51]), *народолюбець* («*Та сама творча сила поривала і **щирих народолюбців** до рідного слова, наструнчувала їх до праці, допомагала виконувати свої мистецькі завдання*» [11, с. 279], «...*Спершу бралися до того діла (прикладали своїх рук до рідного слова, – прим. О. А.) поодинокі **народолюбці**...*» [11, с. 279]) та *цирий українець* («...*Земська управа закликає всіх **щирих українців** і всіх тих, у кого б’ється серце любовою до рідної мови...*» [11, с. 278], «*Далеко лились-розливались в холодному вечірньому повітрі стрійні звуки, – зразу було знати, що перед вели співаки **українці**, та справжні з-посеред народа вийшовши*» [3, с. 53]).

Контекстуальними антонімами до лексеми *патріот* є *добродій*, що вжите із забарвленням сарказму («*Чимало таких **добродіїв** народилось нині (ті, що, чудуючись піснями рідними, цураються українщини, як чогось убого та мізерного...), – ох, чимало!*» [3, с. 53]), та *хмарище самогубців* («...*, Тричі проклята рука □ цілого **хмарища самогубців** робить тим часом, не стиняючись, своє безбожне діло, **нівечить красу нььки України**...*» [3, с. 58]).

Аналіз публіцистичної спадщини Панаса Мирного та Павла Грабовського дає можливість зробити такий **висновок**: письменники значно розширили дефініції понять «патріот» та «патріотизм». Тож під патріотизмом розуміємо *безмірну любов до країни, яка палає життям* [11, с. 278], та *боротьбу за свою волю та права* [11, с. 287]. Патріот, на

думку письменників, – це той, хто визволяє народ із занепаду, в якому він конає, та виводить на простий шлях [11, с. 289], хто працює коло свого народу, на місці, політиуючи добробут [3, с. 64–65]. **Перспективи дослідження** вбачаємо в моделюванні ЛСП «патріот» на матеріалі сучасної української письменницької публіцистики.

Список використаної літератури

1. Бондаренко О. С. Концепти «чоловік» і «жінка» в українській та англійській мовних картинах світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / О. С. Бондаренко – Донецьк, 2005. – 19 с.
2. Галич В. М. Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор: еволюція творчої майстерності: Монографія. – К. : Наук. думка, 2004. – 816 с.
3. Грабовський П. А. Вибрані твори : В 2-х т. Т. 2 (Упоряд. і приміт. В. Ф. Святовця). – К. : Дніпро, 1985. – 343 с.
4. Доманіцький В. Словарик. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів. / Склав В. Доманіцький. У Києві, року 1906. – 128 с.
5. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1983. – Т. 4 : Н–П / [Уклад. : Р. В. Болдирев та ін.]; Ред. тому : В. Т. Коломієць, В. Г. Склярєнко. – 2003. – 656 с.
6. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За редакцією С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
7. Єфремов С. О. Літературно-критичні статті. – К. : Дніпро, 1993. – 351 с.
8. Жилко Ф. Т. Про семантичні поля української мови [Текст] / Ф. Т. Жилко // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 12. – С. 25–32.
9. Заверталюк Н. І. Письменницька публіцистика в Україні 20-х – 70-х рр. ХХ ст. Проблеми. Жанри. Майстерність: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.01.02 «Українська література» / Н. І. Заверталюк. – К., 1992. – 32 с.
10. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Львів : ПАІС, 2004. – 268 с.
11. Мирний Панас. Зібрання творів у семи томах / Панас Мирний. – К. : Видавництво «Наукова думка», 1968–1971. – Т. 7: Поезія. Публіцистика. Епістолярій. – 1971. – 664 с.
12. Мирний Панас. Зібрання творів у семи томах / Панас Мирний. – К. : Видавництво «Наукова думка», 1968–1971. – Т. 1: Повісті та оповідання. – 1968. – 560 с.
13. Пінчук С. П., Регушевський Є. С. Словник літературознавчих термінів Івана Франка / С. П. Пінчук, Є. С. Регушевський. – К. : Наук. думка, 1966. – 272 с.
14. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
15. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. / І. Я. Франко. – К. : Наук. думка, 1984. – Т. 41. – С. 194–470.
16. Франко І. Я. Твори в 20-ти томах / І. Я. Франко. К., 1950. – Т. 2. – 1950. – 394 с.

Одержано редакцією 19.10.13

Прийнято до публікації 14.12.13

О. С. Антипов

Лексико-семантическое поле «патриот» в публицистических статьях Панаса Мирного и Павла Грабовского

В статье представлены трактовки понятий «лексико-семантическое поле» в современном языкознании и феномена «патриотизм» в лексикографических источниках на рубеже XIX – XX вв. На материале писательской публицистики Панаса Мирного и Павла Грабовского проведено исследование лексико-семантического поля «патриот», определены и охарактеризованы два ряда, что создали внутри него два микрополя: «патриот как таковой» и «антипатриот», определено семема, что являются составляющими понятия «патриот», и семья, которыми писатели обогатили исследуемое поле.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, патриот, художественная публицистика, публицистическая статья, микрополе, семема, сема, синоним, антоним.

Lexical and semantic field «patriot» in Panas Myrnyi and Pavlo Hrabovskiy's publicistic articles

There is represented the interpretation of meanings «lexical and semantic field» in modern language study and phenomenon «patriotism» in lexical-graphical sources of the bordering XIX–XX centuries. There was made the researching of lexical and semantic field «patriot» on the basis of Panas Myrnyi and Pavlo Hrabovskiy's writer's publicistic, defined characterized two rows, that has made inside it two micro-fields: «patriot as he is» and «anti-patriot», were marked sememes which are the components of the meaning «patriot», and semes which writers enriched the researched field with.

Key words: lexical and semantic field, patriot, writer's publicistic, publishing article, micro-field, sememe, seme, synonymous, and antonym.

УДК 811. 161. 2

I. M. Литвин

МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ ВІТЕР У ПОЕЗІЇ Т. ШЕВЧЕНКА

У статті досліджено концепт ВІТЕР – один із домінуючих у поетичній картині світу Т. Шевченка. Для реалізації цієї мети слугує концептуальний аналіз – основний метод логічного аналізу мови, що ґрунтується на методиках дистрибутивного, контекстуального, компонентного, етимологічного й архетипного аналізів. Схарактеризована пропозиційна інформація концепту ВІТЕР, яка має істинний, об'єктивний характер і передається знаками в прямих значеннях. Проаналізовано використані у творчості поета асоціативні механізми метафор, відображені в моделі ментально-психонетичного комплексу асоціативно-термінальним компонентом. Метафору, услід за представниками когнітивної семантики Дж. Лакоффом і М. Джонсоном, розуміємо як позначення однієї концептуальної сфери в термінах іншої. Досліджено різні типи метафор, які використовує Т. Шевченко, зображуючи вітер: структурні, підґрунтям яких є одна ознака; дифузні, що мають розгорнутий дифузний характер, їхньою основою слугують цілі сценарії (асоціативні ореоли); а також антропоморфні (для репрезентації своїх асоціацій поет використовує мовні знаки концепту ЛЮДИНА). Описано порівняння – мисленнєва операція поєднання двох предметів, явищ, ситуацій, ознак на підставі їхнього уподібнення, установлення аналогій між ними. Визначено роль та місце стихії вітру в баченні та позначенні світу Т. Шевченком.

Ключові слова: концепт, концептуальний аналіз, метафора, антропоморфна метафора, дифузна метафора, порівняння, пропозиція, асоціативно-метафорична сфера, модус.

Постановка проблеми. Актуальний напрям сучасних досліджень – когнітивна лінгвістика, ключовим поняттям якої є концептуалізація – «один з процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні й упорядкуванні результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини й уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки» [4, с. 258].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результатом концептуалізації є формування концептуальної системи, складники якої – концепти – визначаються як інформаційні структури свідомості, різносубстратні за способами формування та представлення знань про певні об'єкти та явища й закріплені за певним знаком (Ю. Апресян, Д. Лихачов, О. Кубрякова, М. Нікітін, Р. Фрумкіна, В. Телія, О. Бабушкін, О. Селіванова, В. Маслова, Ю. Степанов, Г. Гачев, А. Вежбицька, Р. Джекендофф, Ф. Джонсон-Лерд та ін.). «Фіксація певного концепту за мовним знаком – формування семантичного простору мови» [4, с. 258], тому актуальним є вивчення підґрунтя мовних знаків в ідиостилі творчої особистості, свідомість якої віддзеркалює національне світобачення, стереотипи етносу. Важливим є дослідження концептуалізації вербальних знаків у творчості Т. Шевченка, який високо підняв народнопоетичне слово, створивши зразок досконалого літературного мовлення.

Мета статті – дослідження мовної репрезентації концепту ВІТЕР у поезії Т. Шевченка. Для реалізації цієї мети слугує концептуальний аналіз – «головний метод логічного аналізу мови, що ґрунтується на методиках дистрибутивного, контекстуального, компонентного, етимологічного й архетипного аналізів» [4, с. 258].